

NOVE KNJIGE

Omer Hamzić, Osman Puškar, Ibrahim Nurkić, Knjiga šehida, poginulih boraca i civilnih žrtava rata Gračanica, 1992. – 1995. godina., Općina Gračanica, Monos Gračanica 2004.

Knjiga šehida, poginulih boraca i civilnih žrtava rata Gračanica, 1992. – 1995. godina historijski gledano vrijedna je bibliografska jedinica, koja će generacijama Bosanaca i Bošnjaka služiti kao neupitan, faktografski, dokaz *par excellence* o karakteru agresijom nametnutoga rata vođenog u Bosni i Hercegovini 1992. – 1995. godine, odnosno, o odbrani njihove – međunarodno priznate države Bosne i Hercegovine, ali i njihove supstance na koju se s genocidnim namjerama ustremila i obrušila fašistička ostrašćena neman. Sve ovo, ne samo zato jer je knjiga u svim pojedinostima neprijeporno tačna, već zato što njezina činjeničnost blistavo svjedoči o karakteru agresorovih namjera. Naime: napadnuta je međunarodno priznata država, čiji najbrojniji narod ne samo što nije bio organiziran za rat, već uopće, nije namjeravao ratovati. Agresor je krenuo u ubilački rat protiv nenaoružanog naroda, protiv civila, njihove kulture, vjere, nacije i zemlje.

Tokom troipogodišnje borbe za slobodu, sa prostora općine Gračanica poginulo je 329 boraca, pripadnika Armije Republike Bosne i Hercegovine, ali je ubijeno i 149 civila. Dakle, osim svega što je smislio radi poništavanja naroda i zemlje, a radi podjele teritorije Bosne i Hercegovine, agresor je nedvosmisleno imao namjeru učiniti to ubijajući biće Bosne i Hercegovine i to ubijanjem Bosanaca, a Bošnjaka prije drugih, tj. UBIJANJEM BOSANSKOGA NARODA. Agresor je, dakle, krenuo u ratni pohod na Bosnu i Hercegovinu s fašističkim genocidnim namjera-

ma i vodio je rat nedvosmisleno suprotstavljeno svim uzusima međunarodnog ratnog prava u kulturnocivilizacijskom prostoru koji je artikuliran upravo kao nedvosmislen povijesno-civilizacijski okvir višestoljetnog zajedničkog življenja u miru, suživotu, međusobnom uvažavanju i toleranciji. U Bosni i Hercegovini je oduvijek vladao kao dominantan samo ljudski i Božji Zakon o ravnopravnosti naroda, vjera i kultura. Onda su se iz te jedinoće prvo izdvojili oni koji su Bosnu i Hercegovinu kao svoje biće izdali. Potom su se u svom izdajničkom nijetu naslonili na vojničku i svaku drugu potporu i silu susjednih zemalja. U svojoj kratkoj pameti, odlučili su dobru zemlju Kulina Bana, Tvrtka i Stjepana, ZAVNOBiH-a i svih njezinih naroda ukinuti s lica zemlje i geografske karte, a Bosance i Bošnjake kao njezin autohton narod koji je i čini živom, ubiti i zatrti.

Ubijanje naroda i uništavanje materijalnih dokaza o njegovom postojanju, bili su osnovni sadržaj njihovoga agresorskog pohoda. Zato su sistematski razarane biblioteke, galerije, škole, bolnice, muzeji, sakralni objekti, porodične kuće i saobraćajnice, a masovno progonjeni i ubijani ljudi, silovane žene. Njihove svekolike ubilačke namjere i metode, podržavale su sile mraka u rasponu od prvoga komšiluka do Ujedinjenih naroda. Europa je gotovo mirno, u svojim njedrima, promatrala ubijanje i zatiranje suverene države Bosne i Hercegovine – članice OUN i njezinoga najbrojnijega naroda – Bošnjaka. Bosanci i Bošnjaci u svome pravednom suprotstavljanju, u prvi mah, izuzimajući rijetke, svjesne prijatelje male snage, naspram na njih obrušenog Zla, bili su sami na svijetu. Zato je i njihova žrtva tako velika: oko 200.000 poginulih i preko 1.300.000 pomjerenih sa svojih ognjišta. Imajmo u vidu: riječ je o visokoj cijeni Bosne i Hercegovine. I, ljudski promatratno, dužni smo priznati: strašno je, što još uvijek ne znamo zbir života koji se našao u smrtni radi odbrane napadnute Bosne i Hercegovine. Govoreći jezikom humanističkih činje-

nica, ova knjiga pojavljuje se kao svjedok na bosanski, na najbolji način, na način Šehida, jer, riječ šehid ima i značenje: svjedok. I, tu se značenja spajaju: jer i knjiga kao takva je Svjedok. Časna Knjiga je svjedokom Njegove Riječi, posredstvom Muhammeda s.a.v.s. upućene nama. Sve se steče na sjajan način: riječ je o svjedočenju, dakle, na način i kako je Allah Svjedokom svima nama, Njegovim stvorenjima i robovima. Tako mi svjedočimo pred Njegovim Svijetlim Licem. Zato, molimo Stvoritelja Svega, da nam oprostí naše pogreške, jer nismo htjeli griješiti. Zatim, preveliko je zlo koje se obušilo na Bosnu i Hercegovinu i njezin narod. Teško je bilo i razumjeti, a nekmoli iz nulte pozicije mirnodopskog života organizirati se za odbranu, naoružati narod, zbrinuti prognane, beskućne i gladne, a ostati normalan i razuman usprkos zlu i zlobi, svemu što se na razum obušava.

Sva sila Jugoslavenske narodne armije i njezinoga naoružanja koncentrirana je u Bosnu i Hercegovinu u kojoj se pojavila kao prenaoružana masa koja je mahom – izdala svoju zemlju. U Bosnu i Hercegovinu su nagrnule istoj politici i Armiji podređene *paravojne* formacije iz susjednih država, a svi protiv Bosanaca. Bosancima su preostale dvije mogućnosti: pomoći dušmaninu i staviti vrat pod njegov nož, pa nestati, ili – stati u odbranu zemlje, naroda, kućnoga praga, svoje porodice i sopstvenoga života. Izabrali su ovo drugo. Bosance je u toj namjeri učvrstila svijest o tome da zlo nikako ne može biti bolje i da je vrjednije i časno poginuti nego li pristati na zlo, zlu se predati na *milost* i *ne-milost*. Ova Knjiga o tome svjedoči zauvijek i svjedočeći promiče i čuva naše iskustvo kao osnovu našega nauka i pamćenja o sebi. Ova knjiga promovira dobrotu zajedničkog života kao dijela Njegove Jednoće Postojanja i sugerira svu pogubnost izdvajanja iz te Jednoće. Pogubnost po onoga ko se izdvaja, jer, Jednoća se ukupnom, a to znači i Njegovom Voljom i Snagom tome suprotstavlja. Bosanci i Bošnjaci napadnuti u minulom ratu, po

sili višega reda i Pravde našli su se u Jednoći ne samo Bosne i Hercegovine, već svega ostalog svijeta koji ne pristaje na Zlo! Oni koji su se izdvojili radi izdaje i nasrtaja – bili su sami i tako naprijed osuđeni na poraz, mada su i sebi i svijetu i napadnutima djelovali tako moćno. Da, bila je to nemala snaga Zla, ali Bosanci su bili i ostali na strani Dobrote kao Jedinoj Njegovoj Strani. I, nisu mogli biti poraženi, osim, ako sami pristanu na zlo koje im je nametano. Zbog toga je ova knjiga najvažnija: za jučer, danas i sutra.

Osman Puškar i Ibrahim Nurkić

**Avlija, Časopis Bošnjačke zajednice kulture
"Preporod", Općinsko društvo Gračanica,
broj 3., Bošnjačka zajednica kulture
"Preporod", Gračanica 2004.**

Na više od 200 stotine stranica Časopis donosi poetska i prozna ostvarenja "literarnog pogona" gračaničkog "Preporoda", odnosno jednogodišnji učinak tridesetak zaljubljenika pisane riječi, pjesnika i prozaista iz Gračanice, među kojima ima dosta početnika, koji se prvi put javno obraćaju "ovom narodu" stihom, ali i iskusnijih i afirmisanih pjesnika, čija se pjesnička ostvarenja izdvajaju i uzdižu iznad uobičajenih prosjeka takozvanih "pisaca amatera". Ni u samom Časopisu, a ni na njegovoj promociji u Gračanici (18. 8. 2004.) nije, nažalost, navedeno (rečeno) koji su kriteriji primijenjeni pri izboru "građiva" za ovaj njegov broj. Po svojoj formi, ova "Avlija" je zapravo, zajednička poetsko-prozna zbirka članova gračaničkog "Preporoda", dosta neujednačenog kvaliteta, kako po formi, tako i po sadržini. Priređivači su vjerovatno imali razlog za takav pristup, a to potvrđuje i predgovor (koji nije uobičajen za časopise), gdje se "glede toga" navodi sljedeće: "Ovaj broj "Avlije" se zato razlikuje od prethodnih. Svim našim članovima "Preporoda" dali smo mogućnost da u njoj objave svo-

je radove. Jesu li oni dobri ili loši, neka čitalac ocijeni." Nakon ovakve "upute" logično se postavlja pitanje: da li činom svog učlanjenja u "Preporod" svako stiče pravo da objavljuje svoje radove u "Avliji" bez obzira na kvalitet, pa i elementarnu pismenost. Uz punu podršku naporima koji se čine oko ovog časopisa, ovo pitanje postavljam s razlogom i sasvim dobronamjerno, s nadom da će sljedeći njegov broj biti bolji. U ovom poslu moraju se primjenjivati drugačiji i jasniji kriteriji, što ne reći, i strožiji kriteriji, iz prostog razloga što je to javni posao koji podrazumijeva ne samo javne pohvale i aplauze, već i javnu kritiku, osporavanje, ali u prvom redu odgovornost za napisano i javno publikovano djelo. Nažalost, ni na javnim promocijama ovakvih i sličnih knjiga o njihovom kvalitetu najmanje se govori. Obično su ti skupovi samo po naslovu (ili formi) posvećeni konkretnoj knjizi ili autoru, ali u centru pažnje njihovih sudionika najčešće ne bude knjiga. Bio je to slučaj i sa ovom "Avlijom".

U ovom broju Časopisa okupilo se tridesetak autora, pisaca i slikara, koji su zastupljeni sa po nekoliko svojih ostvarenja. Radi se o različitim individualnostima i po interesovanjima i po zanimanjima i po starosnoj dobi i po nadarenosti. Teško je okupiti na jednom mjestu toliko različitosti, koje uprkos svemu nekako funkcionišu između dvije korice, postavljene tako da se ne "posvađaju". U toj ravni treba tražiti odgovor na pitanje: koji je zapravo smisao ovakvog posla. Vidim ga u vječnoj ljudskoj potrebi da se "olakša duši" – kroz umjetnički izraz. Drugo je pitanje umjetničkog dometa tog izraza. Različitost, brojnost i šarenilo, kao glavna karakteristika ove (što ne reći) knjige može na neki način biti njezin kvalitet, ali estetsko-umjetnička neujednačenost i neravnine u sferi pjesničkog izraza (i spisateljskog zanata) kvare "opći dojam". U tom "obilju stiha", u jednom kratkom prikazu nije moguće dati širi osvrt na pojedine pjesničke individualnosti.

Među 130 pjesama i 5 proznih radova, ima i nekoliko pravih pjesničkih bisera (Mirza Dedić, Alma Čajić, Seada Delić, Almir Baraković), tu je i nekoliko provjerenih veterana (Hajrija Bećirović, Amir Mašić), kao i više poletaraca, među kojima se već ističe Damir Nukić.

I ova literarna zbirka (koja se, eto, zove časopis "Avlija"), potvrđuje svu razuđenost lokalne literarne scene, obimnu produkciju literarnog stvaralaštva, koja se mora stručno valorizovati, sistematizovati (generacijski, motivski i sl.), te iz kvantiteta izvlačiti kvalitet, njime se baviti i unapređivati ga. Postavlja se pitanje: čija je to zadaća? Između ostalih "čimbenika", to bi prvenstveno trebalo da bude "u opisu posla" naše "Avlije", kao i ostalih naših glasila koja imaju sličnu programsku profilaciju.

Omer Hamzić

Zlatko Dukić, Iz pozadine, OFF-SET Tuzla, Monos Gračanica, 2004. Roman "Iz pozadine", ljubavni roman koji to nije

Ovaj, po obimu neveliki Dukićev roman (13. po redu), po svojoj tematici i stvaralačkom postupku ne razlikuje se bitnije od ostale Dukićeve proze, pa i čitavog njegovog spisateljskog opusa. Tematski to bi mogao biti obiteljski roman – o sudbini obitelji Džafera Tufahije u nekom vremenskom prostoru od pedesetak i više godina, istovremeno to je pomalo ratni, pomalo socijalno-politički, napokon ljubavni, na momente erotski roman. Ukratko, višeslojno i višeznačno prozno štivo, sa svim odlikama postmodernističkog književnog postupka.

Radnju romana autor je smjestio u vremenski prostor koji počinje negdje u "mračku" Kraljevine Jugoslavije, dotiče se Španskog građanskog rata (Tufahija stariji), da bi se "raspisao" na temu NOB-a i revolucije, te naše poslijeratne socijalističke izgradnje s nemi-

novnom "egzotikom" Golog otoka, Informbira i Staljina, seljačkih radnih zadruga i zrele faze socijalističkog samoupravljanja, pa do smrti Najvećeg Sina, te najnovijih demokratskih promjena, novog rata, postdejtonske Bosne itd. To je doista impozantan vremenski, ali i tematski okvir u kojem se Dukić zadržava na glavnim tačkama, na čvorišnim događajima koji su ostali u kolektivnom pamćenju više generacija na ovdašnjem prostoru. Ostao je, dakle, na svom tradicionalnom zadatku i podario nam još jednu hroniku našeg doba.

Ni u ovom romanu nije odstupio od svog, već izgrađenog stvaralačkog postupka: takozvanom filmskom metodom "ispreda" priču, preklapajući njene pojedine dijelove na više vremenskih nivoa, "šetajući" s likovima kroz više društvenih i historijskih epoha, lomeći rečenicu efektnim umetanjima – lomeći radnju nekim drugim radnjama, postiže izvanrednu dinamiku kazivanja. Pri tome čitalac i ne osjeća intenzitet pomenutih prekida i lomova (kao opterećenje), već preko ili kroz njih prolazi kao kroz svojevrzne kaskade poezije ili sna. U toj formi upravo se i krije originalnost Dukićevog stila i dosljednost stvaralačkog postupka ovog romanopisca i novinara. To je postupak koji je Dukić vrlo efektno i možda po prvi put primijenio u svom poznatom romanu "Zna li ovo Maršal".

U njegovom leksičkom "asortimanu" i ovoga puta pronaći ćemo niz novih kovaničica, kojima u svom poznatom "šatro" maniru obogaćuje književni izraz i postiže nevjerovatnu preciznost svojih zaključaka i stavova (na primjer: skidač glava, partizansko agregatno stanje, operisanost od stvarnosti, zamor materijala itd.). Uz to, on se vrlo efektno služi dobro poznatim novokomponovanim narodnim kovanicama i sintagmama kao što su: "Revolucija jede svoju djecu", "Neće iver daleko od klade, "Golootočke fukare" itd.

U građenju svojih likova Dukić nije napustio svoj oprobani postupak: svi njegovi likovi su ustvari svojevrсни društveni tipovi, paradigme određenog vremena i prostora –

od glavnih do sporednih. Otac i sin Tufahije "nosioci radnje romana" - predstavljaju tipične predstavnike svojih generacija – takozvane revolucionarne i ove druge, koja je rasla sa "pomanjkanjem ideala". Ali i sporedni likovi, uslovno sporedni, doimaju nam se kao dobro poznate figure iz našeg komšiluka, poput one "komšinice sa viklerima", "komšinice sa maramom" i da ne nabrajamo čitavu galeriju ženskih likova s kojima su imali posla "rečeni" - hrabri partizan Dažfer Tufahija sa pohvalom, (koji će nešto kasnije privremeno "stanovati" na Golom otoku, a potom dugo godina, zahvaljujući svojim revolucionarnim zaslugama, grickati hljeb kao nestašni socijalistički poštara) - i onaj mlađahni, Zafir Tufahija, socijalističkog poštara sin, školovan na "Džaferovim univerzitetima". Njih dvojica prolaze kroz ista iskušenja, iste životne peripetije koje se proketo ponavljaju na ovim prostorima – od političkih zabluda i zavjera, pa do načina i svrhe ratovanja, te napokon do "tehnike" braka i zaljublivanja.

Šta je novo u ovom Dukićevom štivu?

Roman obiluje – gotovo je preopterećen i zasićen ljubavnim scenama, možda i pretjerano – golom erotikom. Počinje sa onom mitskom u narodu poznatom situacijom "zaključavanja dvoje", tako se i završava – isto, samo malo drugačije. Između te dvije, početne i završne scene "zaključavanja dvoje", koje se razlikuju samo po svojim protagonistima, gotovo na svakoj stranici, kao na filmskom platnu, defiluju mnoge jarebice i drugarice, gospođe i divljakuše, kolegice i sekretarice, političke oštrokondže i "one anam" - doktorice i higijeničarke, naivne komšinice i domaćice s viklerima i bez viklera – koje savršeno dobro "opslužuju" rečeni Tufahija stariji i njegova kopija (po tom pitanju) Tufahija mlađi. To su scene i radnje koje dobro "drže" arhitekturu romana, ali i pažnju čitaoca – od početka do kraja. Pa ipak, to je samo dekor, odnosno okvir u kome se ili iza kojeg se "dešavaju" neke druge, mnogo ozbiljnije stvari – izuzetno krupni društveni lomovi i procesi

si o kojima nam pokušava svjedočiti Dukić. Ili bolje rečeno – s takvom scenografijom ili u takvom ambijentu (uslovno, ljubavno-erotskom), ti procesi, ti događaji, ti veliki društveni i politički lomovi, puno bolje dolaze do izražaja, preciznije se određuju i bolje vide u svim svojim izopačenim dimenzijama. To je princip kontrasta koji savršeno dobro funkcionira na stranicama ovog romana. Eto, zbog toga je u suštini "Roman iz pozadine" prije svega društveni roman ili bolje reći politički roman (kao i ostala Dukićeva proza) iako se na prvi pogled dominantno bavi, evo da kažemo, našim domaćim balkanskim mačofenomenima.

Ono što je zanimljivo i možda novo u ovom romanu nije taj kontrast – sam po sebi. Pažljivijim iščitavanjem u tom kontrastu primijetiti ćemo blago iskrivljenje i ironiju. U pozadini najvećih junačkih podviga za koje glavni junaci dobivaju visoka priznanja za hrabrost, stajala je najobičnija švaleracija. Poruka glasi: život je sasvim nešto drugo u odnosu na ono kako nam se na prvi pogled čini ili kako nam ga drugi predstavljaju, manipulišući našim sudbinama. U tom iskrivljenom ogledalu, u tom pomalo nakrivom pogledu, možda smo dobili realnu sliku o svim tim našim manjim i većim herojstvima i junaštvima, kolajnama i društvenim priznanjima, o svim tim našim politikama i političkim idealima, balkanskom dimu i magli... Svjesno ili nesvjesno, tu je pisac demistifikovao mnoge situacije, pa i najveće događaje iz naše političke prošlosti – i dao im pravu mjeru. Bez pretjerivanja može se reći da je u ovom romanu bolje i plastičnije objašnjena sudbina običnog našeg malog čovjeka koji je morao partiju pitati čak i s kim će spavati – od svih političkih i društveno-historijskih analiza koje su se bavile tim fenomenima i situacijama. Zato ni taj, na prvi pogled iskrivljeni ugao gledanja, ponegdje do karikaturalnosti – ne možemo kvalifikovati pretjeranim. Naprotiv, mi smo samo predugo bili izmanipulirani, vjerujući u neke lažne svetinje i ideale. Zato i ostajemo zapre-

pašteni pred dilemom: nije li sve to bila samo jedna obična švaleracija. Ili možda sve to ne treba tako ozbiljno shvatati. I u ovom romanu Dukić se na svoj način poigrao politikom – ovoga puta iz pozadine. A politika i najstariji zanat na svijetu u svim vremenima pokazivali su stanovitu sličnost.

Nedavno je Nikola Kovač, poznati intelektualac sa ovih naših prostora o tome ispisao sljedeću misao: "Romanopisac slijedi puteve degradacije velikih ideja koje su bile u osnovi emancipatorskih pokreta i koje su se izrodile u sklerotične ustanove autoritativnih režima. U tom smislu, političko obilježje romana ne kristališe se ni iz njegovog sadržaja, ni iz teme ili motiva, niti iz načina njihovog tretiranja: ono proizlazi iz stepena angažovanosti njegovih protagonista u vječnoj drami traganja za vlastitim identitetom i za harmoničnim odnosom sa zajednicom..." (Nikola Kovač, *Demokratija, politika, roman*, Forum Bosnae, br. 18/02, Međunarodni forum "Bosna", Sarajevo 2003. str. 140 i 141).

U traganju za vlastitim identitetom, Dukićevi junaci su uzalud pokušavali da uspostave "harmoniju" sa vlastitom sredinom i sobom, da se oslobode pritisaka politike, običaja i adeta, da budu drugačiji i svoji. Nisu uspjeli – jer sve ima neku svoju drugu i drugačiju logiku. Tufahija stariji nije mogao pobjeći od sebe, samo je preselio, Tufahija mlađi otišao je u dosadu, uplovivši u bračne vode, "izgubio je slobodu" i postao nevažan – za poeziju i dalje tok romana.

"I? Šta i? Ništa. To i bi." Nema nastavka. Dukić je mogao izmisliti i drugačiji kraj romana. Bolje je što nije. Ne bi se uklopilo.

Stoga je na kraju ovog osvrta potrebno naglasiti sljedeće:

1. Pišući ljubavni roman, Dukić je ostao dosljedan sebi: napisao je još jedan društveni, odnosno politički roman – jednim posebnim postupkom, iz jednog drugog, iskrivljenog ugla i načina gledanja. Iz njegove "književne radionice" dobili smo, dakle, još jedan roman – hroniku našeg doba.

2. "Roman iz pozadine" je višeslojno prozno štivo: po sadržaju ljubavni, u suštini politički roman s jasnim društvenim angažmanom, odlikuje ga blaga ironija i iskrivljenost (samo na prvi pogled), koja se doima kao jedna velika parodija na temu nekih naših dojučerašnjih velikih zabluda i iluzija.

3. Bez obzira na ubitačnu gustinu i intenzitet te književne "proizvodnje" (svake godine jedan roman), a da ne spominjemo dramske tekstove, kraće prozne sastave, poeziju i publicistiku, Dukić u ovom romanu uspijeva ne samo zadržati već i dalje "brusiti" svoj specifični stvaralački postupak: "lomljenje rečenica", gradacija radnje, tempo pripovijedanja, filmski način u "ispredanju" priče itd.

4. Za neke strožije kritičare ili za neki možda "prefinjeniji" ukus, u romanu možda ima previše "one leksike", ali "Roman iz pozadine" je, rekli smo, prije svega "realistično" štivo – jedna životna reportaža. Život oko nas je drugačiji od nekih naših predstava o njemu ili možda naše želje i nastojanja da bude ljepši, uljudniji, bolji. To su, zapravo idealni ciljevi kojim teže svi normalni ljudi. Realnost je nešto drugo. Naš roman se bavi upravo tom i takvom realnošću.

5. "Roman iz pozadine" je zato vrlo "prohodno", zanimljivo i čitljivo štivo, koje će, uvjeren sam, imati svoje čitaoce.

Omer Hamzić

Sakib Kurtić, Adem-aga Mešić u svom vremenu, Planjax Tešanj 2004.

Autor je uložio znatan napor da bi rasvijetlio i objasnio najznačajnije detalje iz političke biografije tešanskog posjednika i biznismena, kulturnog radnika i mecene Ademage Mešića. Ova knjiga značajan je doprinos demistifikaciji jedne nesumnjivo značajne ličnosti u političkoj historiji Bošnjaka u prvoj polovini 20. stoljeća. I pored svih teškoća s kojima se u svom istraživačkom naporu su-

sretao, autor je uspio "stvari postaviti na svoje mjesto" i objasniti složene društvene procese i sve kontroverze političkog miljea u kojem se kretao "glavni junak ove knjige".

Skoro pola stoljeća Ademaga Mešić je kao doglavnik ustaškog vođe Ante Pavelića bio smješten "u rafu" kvislinga i narodnih izdajnika i kao takav, odmah poslije Drugog svjetskog rata, osuđen na doživotnu robiju, nakon čega je ubrzo umro u 78. godini života. Na drugoj strani, u takozvanoj "usmenoj narodnoj tradiciji", njegov lik i djelo, posebno u krugovima ustaške i uopće prohrvatske emigracije, počelo se mistificirati, a njegove zasluge za narod glorifikovati i preuveličavati. Tendencije nekritičkog populističkog glorifikovanja tog lika kao politička potreba za rehabilitacijom likova iz bošnjačke historije koji se decenijama nisu smjeli ni spomenuti, posebno će doći do izražaja nakon političkih promjena u našoj zemlji 1990. godine i svega onoga što će uslijediti iza toga.. Riječ je, dakle, o dvije krajnosti, ideološki i politički opterećene do krajnjih granica, koje same po sebi nisu ni mogle biti osnova za rasvjetljavanje i raspetljavanje političkih i drugih životnih peripetija Ademage Mešića.

Na te kontroverze oko Adem-age među prvim je ukazao književnik Amir Brka u svom krakom predgovoru knjizi "Moj odgovor bezimenim kleveticima i drugi tekstovi" (Tešanj 1998.), u kojoj je uz opširniji polemički prilog iz naslova, sabrao i objavio "najznačajnije od onog što je Mešić sam napisao ili izjavio, kao i izvatke iz oskudne literature o njemu". Ukazujući na taj crno-bijeli postupak u našoj suvremenoj historiografiji i publicistici, pa i u slučaju Ademage Mešića, Amir Brka je u spomenutom tekstu ponudio jedino moguće rješenje: "Ovu opreku između ideološki natopljene historiografije, njezinih stereotipnih pogleda na našu proteklost i populističkog razumijevanja stvari, može otkloniti jedino profesionalan znanstveni pristup, lišen predrasuda i unaprijed zadatih okvira, pristup kojemu bi imao biti cilj da sve što je Me-

šić učinio sagleda u svoj slojevitosti njegova vremena, te da tako vrednuje i Mešićevo ukupno djelovanje.”

U ovoj knjizi Sakib Kurtić je upravo primijenio pristup na koji ukazuje Amir Brka. Uspio se izdići iznad spomenutih stereotipa i vješto izbjeći zamke ideološki natopljene historiografije. Takav pristup, kao vrlinu rukopisa, primijetio je i prof. dr. Salih Jalimam, recenzent knjige: “Vrlo često, pozivajući se na historijski dokument, ali i biografiju samog Adem-age Mešića, autor je znao da izabere pravi sigurni argument, da istovremeno ne povrijedi historijski izvor, ali i da ponudi čitaocu tačnu i preciznu informaciju i da u svakom dijelu ovog interesantnog rukopisa nametne čist i pošten odnos kada je riječ o ličnosti o kojoj se govori, kao i o događajima koji se paralelno događaju.”

U suštini, politička ličnost Ademage Mešića, prisutna na političkoj sceni Bosne i Hercegovine više od pola stoljeća, najbolja je ilustracija takozvane hrvatske komponente u nacionalno-političkom biću muslimana Bošnjaka od početka moderne bosanske političke historije (stvaranje prvih političkih stranaka za prvi moderni bosanski sabor), do Pavelićeve NDH. Za vrijeme monarhističke Jugoslavije ta će struja na području Bosne i Hercegovine dobiti krila nakon naglog političkog zaokreta lidera JMO Mehmeda Spahe i njegovog ulaska u JRZ i kraljevsku vladu u Beogradu 1935. godine. Na kritici tog zaokreta i optužbama Mehmeda Spahe zbog njegovog “priklanjanja Srbima”, došlo je do jačanja Muslimanske organizacije Hrvatske seljačke stranke u Bosni i Hercegovini u kojoj su ključne ličnosti bili Ademaga Mešić i Haki-ja Hadžić.

Nakon njemačke invazije i raspada monarhističke Jugoslavije, te formiranja NDH, u traženju političkog oslonca među Bošnjacima, Pavelić je, logično, računao na pripadnike prohrvatske političke opcije. Daljim razvojem događaja, pripadnici HSS među Bošnjacima i uopće prohrvatski orijentisani po-

jedinci, diferencirali su se u dvije grupe: antiustašku, koja se priklonila narodnooslobodilačkom pokretu i partizanima i proustašku, koja će doživjeti propast sa propašću NDH. Između te dvije krajnje suprotstavljene opcije bilo je i drugih: autonomija BiH pod protektoratom Njemačke, autonomija u okviru NDH, pročetnička struja itd. Među vodećim ličnostima među Bošnjacima, koji su pripadali spomenutoj proustaškoj političkoj opciji bio je Adem-age Mešić, kao doglavnik Ante Pavelića.

Riječ je, dakle, o slojevitoj ličnosti koja se nalazila na javnoj sceni više od pola stoljeća. U svojoj djelatnosti kao privrednik, kulturni poslenik i mecena značajnih bošnjačkih kulturnih projekata i pojedinaca, Adem-age ima nesumnjivo velike zasluge. Njegov politički sunovrat u posljednjih pet-šest godina relativno dugog životnog vijeka, punih 50 godina bacao je sjenu na spomenute i druge aktivnosti i sjajne inserte iz života tog znamenitog Bošnjaka, koje vremenski dominiraju na njegovoj životnoj stazi. Kada se sagleda taj, svakako, najznačajniji dio njegove biografije, kritički ocijeni njegov doprinos u oblasti kulture Bošnjaka, pa i političke misli i prakse u Bošnjaka između dva svjetska rata, bez obzira na odabranu, u osnovi pogrešnu opciju tokom Drugog svjetskog rata, lakše je doći do odgovora na pitanje kako se moglo desiti da tako iskusan političar, prirodno mudar i inteligentan čovjek, uz to u poznim godinama tako debelo “zabrlja na kraju” i ode u zagrljaj Paveliću. Sam taj čin, sam po sebi, po svojim širim posljedicama i implikacijama, mnogo je važniji za razmatranje i političke analize od stvarnih učinaka Adem-age Mešića kao doglavnika Ante Pavelića, jednostavno zato što tih učinaka, takoreći, nije ni bilo.

Baveći se pretežno političkom dimenzijom te složene ličnosti, autor ove knjige skrenuo je pažnju na tu činjenicu, ali je otvorio i druga pitanja koja se pletu oko Adem-age Mešića (šta je stvarno radio u toku Prvog svjetskog rata, kako je sticao kapital, ka-

kva je njegova uloga u kulturnom preporodu Bošnjaka itd.). Drugim riječima, ovom knjigom nije završena priča o Adem-agi Mešiću. Naprotiv tek je otvorena. Buduće istraživače čekaju njegovi memoarski spisi u rukopisu, koji zahtijevaju ozbiljan multidisciplinarni znanstveni pristup. Kao politička rasprava i u isto vrijeme historijski fakat o Adem-agi, ova knjiga predstavlja solidnu osnovu za buduće analize tih rukopisa.

Knjigom o Adem-agi Mešiću dobili smo nesvakidašnju priču o djelovanju prohrvatske opcije u kulturnom, nacionalnom i političkom sazrijevanju Bošnjaka, ilustraciju tragičnih lutanja bošnjačkog naroda na historijskoj vjetrometini prve polovine 20. stoljeća i užasima oba svjetska rata.

U tome i jeste njena vrijednost.

Omer Hamzić

Arhivska praksa, br. 7., Arhiv Tuzlanskog kantona i Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona, Tuzla 2004.

Prvi broj Časopisa "Arhivska praksa" izašao je prije šest godina (1998.), a njegovi izdavači su Arhiv Tuzlanskog kantona i Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona. Glavni i odgovorni urednici su prof. dr. Azem Kožar i mr. Izet Šabotić. U radu Redakcije i Časopisa učestvuju arhivisti iz nekoliko evropskih država, zbog čega Časopis ima međunarodni karakter. Časopis izlazi jedanput godišnje. Do sada je izašlo šest, a nedavno je izašao i sedmi broj tog časopisa.

Novi (sedmi) broj "Arhivske prakse" izašao je u godini jednog značajnog jubileja, kada Arhiv Tuzlanskog kantona obilježava 50. godina svog postojanja i rada. Osim toga, ovaj broj se razlikuje od prethodnih i po tome što je nastao kao rezultat održavanja tradicionalnog međunarodnog arhivističkog (17. po redu) savjetovanja "Arhivska praksa" održanog 7. i 8. jula 2004. godine u Tuzli.

Sadržaj ovog broja podijeljen je u četiri poglavlja. U prvom poglavlju, koje nosi naziv "Arhivistika i arhivska služba", nalazi se većina radova pripremljenih za gore navedeni skup arhivista. Sadržaj radova, domaćih i stranih autora, donosi odgovore na tri odabrane teme: "Registraturna građa u procesu tranzicije", "Primjena međunarodnih arhivističkih standarda i normativa" te "Aktualna pitanja arhivske teorije i prakse".

Svoja iskustva i viđenja, o problematiki stanja i ophođenja sa registraturnom građom u procesu tranzicije, izložilo je devet arhivista i to, uglavnom, iz Hrvatske, Republike Slovenije i Bosne i Hercegovine. Prilozi se odnose na stanje registraturne građe u određenim oblastima djelovanja kao što su: organi uprave, privreda, obrazovanje, nevladine organizacije i dr., kao i o stanju i mogućnostima uticaja arhivske službe na tranzicijske tokove. Krajnji zaključak je da je stanje registraturne građe nezadovoljavajuće i da je to, između ostalog, posljedica neadekvatnog statusa arhivske djelatnosti u procesu tranzicije društva.

Problematika koja se odnosi na drugu temu Savjetovanja razrađuje se u šest radova (priloga) ovog broja Časopisa. Opći je dojam da sponu između razvoja i primjene informacijskih tehnologija i porasta društvenih potreba u cjelini, u zemljama tranzicije, predstavlja primjena međunarodnih normativa i standarda. Naravno, to bi bilo privremenog karaktera, dok se ne osigura donošenje nacionalnih (državnih) formi.

Treća tema Savjetovanja otvara mnogobrojna arhivistička pitanja, na razini potreba i dometa arhivske teorije i prakse. Kao i u prethodne dvije teme, i u ovoj su predstavljena iskustva i viđenja arhivista iz Slovenije, Austrije, Srbije i Crne Gore, Italije i, naravno, iz Bosne i Hercegovine. Naročito je zapaženo izlaganje kolege iz Italije u kojem se skreće pažnja na problematiku i potrebu saradnje između arhiva, biblioteka i muzeja.

Poglavlje "Iz drugih časopisa" donosi dva priloga. Jedan je prenijet iz Zbornika radova "Tehnički in vsebinski problemi arhivskega in elektronskega arhiviranja" br. 3, Maribor 2004, arhivistice mr. Natalije Glažar i nosi naziv "Arhivsko područje i Europska unija". Drugi je prenijet iz "Arhivskog vjesnika", br. 46, Zagreb 2003., a to je, ustvari, prijevod Ivane Prgin sa seminara, održanog u Pekingu od 30. -31. 5. 2002. godine. Seminar je naslovljen kao "Preporuke Međunarodnog arhivskog vijeća i UNESCO-a sa Seminara o pripremi Svjetske konferencije o informacijskom društvu o važnosti arhiva i upravljanja dokumentima u razvoju globalnog informacijskog društva i očuvanju njegove memorije. Oba su priloga ocijenjena veoma korisnim i edukativnim za sve one koji su zainteresirani za razvoj bosanskohercegovačke arhivske teorije i prakse.

U poglavlju "Prikazi i ocjene" Časopis donosi nekoliko prikaza i ocjena. U pitanju su informativni, zanimljivi i, prije svega, korisni prikazi jednog historijskog časopisa, dvije historijske knjige i dva arhivistička časopisa i skupa.

U posljednjoj rubrici "Izviještaji" štampan je prijepis Zapisnika 16. savjetovanja "Arhivska praksa 2003.", održanog 17. i 18. jula 2003. god. u Tuzli. U ovom Zapisniku navedeni su učesnici savjetovanja, kao i zaključci koji su doneseni na tom skupu.

Dokaz da se vrsni arhivisti ne zaboravljaju od svojih kolega, i nakon njihove smrti, su i dva in memoriam, koji su u ovom broju posvećeni Enveru Dedi Čengiđu i Slobodanu Kristiću.

Primjetno je da je i ovaj broj Časopisa urađen prema ustaljenoj programskoj koncepciji, naravno, uz manje dorade korica, a u čast jubileja 50. godišnjice postojanja i rada Arhiva Tuzla. Takođe, treba istaći i "Upute saradnicima", koje su date na kraju Časopisa, a cilj im je standardizacija priloga autora, saradnika, čime bi se cjelokupan posao podigao na veći stručni ali i naučni nivo.

Koncepcija i dosadašnje iskustvo Časopisa otvara mu dobru perspektivu, nove saradnike i aktuelne teme. Kao dobro isprofilirano stručno glasilo, on se već afirmisao kao aktuelna tribina iz oblasti arhivistike i nezamjenjiv priručnik studentima i arhivistima, a koji sve više pažnje pobuđuje i kod šire čitaćke publike.

Dosadašnji rezultati dobra su osnova za dalju dogradnju i obogaćivanje koncepcije Časopisa.

Nermina Halilović

Adnan Jahić, Hikmet – riječ tradicionalne uleme u Bosni i Hercegovini, Bošnjačka zajednica kulture "Preporod", Općinsko društvo Tuzla, Tuzla 2004.

Ova historiografska studija predstavlja integralnu verziju magistarske, koju je autor odbranio 16. 9. 2003. godine na postdiplomskom studiju "Historija Bosne i Hercegovine" Filozofskog fakulteta u Sarajevu. U njoj je vrlo detaljno objašnjena koncepcija, sadržina, uloga i značaj lista "Hikmet" u duhovnom životu Bošnjaka u periodu između dva svjetska rata. Ako znamo da je period između dva svjetska rata u bosanskohercegovačkoj historiografiji općenito najmanje istražen i proučen, te da su rijetki radovi u kojima se obrađuje takozvana duhovna sfera Bošnjaka, onda nije teško zaključiti od kolikog je značaja ova nevelika historijska studija za bolje razumijevanje do sada malo poznatih, ponekad kontroverznih duhovnih, pa i političkih strujanja među Bošnjacima u jednom prostorno-geografskom, kulturno-nacionalnom i vremenskom tjesnacu koji se zove Jgo-slavija između dva svjetska rata.

List "Hikmet" je izlazio kontinuirano od 7. 4. 1929. do 14. 11. 1936. godine pod "uredničkom palicom" poznatog tuzlanskog alima Ibrahima Hakki Čokića. Iako je izlazio u Tuzli, nametnuo se i dugo vremena bio nefor-

malni organ takozvane tradicionalne uleme u Bosni i Hercegovini, da bi u zadnjoj godini svog izlazenja to i formalno postao.

U 6 poglavlja ove studije, sa povelikim spisom izvoru i literature, autor je uspio do detalja rasvijetliti i objasniti poziciju "Hikjmeta" u tadašnjoj bosanskohercegovačkoj duhovnoj stvarnosti, povode njegovog pokretanja, profil i ideje lista. U prvom poglavlju govori se o duhovnoj klimi među Bošnjacima "Prije Hikjmeta" i to od završetka Prvog svjetskog rata i nastanka nove države do izjava reisuleme Čauševića, decembra 1927. godine, kojim je u krugovima uleme jasno naznačen "reformistički pravac u granicama temeljnih islamskih postulata". Istupi reisa Čauševića izazvat će "takve potrese u najširoj bošnjačkoj javnosti da će se tok duhovne historije, ali i širih društvenih kretanja među Bošnjacima, bez ikakve sumnje nepovratno mijenjati". List "Hikjmet" se pojavljuje upravo u jeku tih polemika kao odgovor tradicionalne uleme na takozvane modernističke težnje vjerske i svjetovne bošnjačke inteligencije. Povodi pokretanja "Hikjmeta", profil lista i njegove ideje, predmet su drugog poglavlja ove knjige. U trećem poglavlju autor se detaljno pozabavio sadržajem lista i glavnim radovima koji su objavljivani na njegovim stranicama. (Iman, Muhamed Alejhisselam, Es-sune'). U poglavlju "Protiv reformaštva" (četvrto poglavlje) upoznaje nas sa najvažnijim polemičkim tekstovima u listu, pri čemu ne zaobilazi ni neke literarne pokušaje, poučne priče i pjesmice, koje, kako je i sam primijetio, nemaju neku veću književno-estetsku vrijednost, već su pisane i objavljivane s ciljem da objasne generalnu poziciju lista i poziciju svih onih, koji su se suprotstavljali takozvanom modernizmu, generalno govoreći, svim promjenama u životu bosanskih muslimana koje je donosilo novo doba. Sintagma "protiv reformaštva" u najkraćem određuje generalnu poziciju lista kako na "unutrašnjem planu", tako i prema islamskom svijetu (kritika kemalizma, pogled na mogućnost ponovnog uvođenja

hilafeta, pozicija Ibn Sauda itd.). O odnosu prema islamskom svijetu govori se u petom poglavlju knjige, dok je šesto naslovljeno kao "Zaključna razmatranja".

Kao dobar poznavalac islamske misli, filozofije i historije, autor ove studije uspio je list "Hikjmet" "smjestiti" u historijski prostor i o njegovoj poziciji, o njegovim idejama, ciljevima, pa i konkretnim učincima donijeti sasvim precizne i objektivne sudove: "Ono što je "Gajret" značio za popularizaciju ideja svjetovne inteligencije, "Novi behar" za promociju vjerskog modernizma i islamskog prosvjetiteljstva, "Hikjmet" je značio za odbranu i afirmaciju tradicionalnih islamskih vrijednosti u širem bošnjačkom društvu. Premda je izlazio u Tuzli, uživao je veliko povjerenje tradicionalne bosanske uleme, čije je poglede i interese odlučno branio i zastupao."

Ovo je možda prva cjelovitija historijska studija kod nas, koja tako jasno i precizno prikazuje složena duhovna kretanja ne samo u krugovima bošnjačke vjerske inteligencije (uleme) već i inteligencije uopće, a to znači i među Bošnjacima kao posebne nacionalne, vjerske, pa i socijalne skupine u periodu između dva svjetska rata. Na osnovu tih, ponekad nevidljivih duhovnih strujanja ili u njima samima rađale su se i političke ideje i politički programi koji su bili od sudbonosnog značaja za Bosnu i Bošnjake.

Sa izuzetnom preciznošću, jasnoćom rečenice i misli, ali i sa dopadljivom jednostavnošću, u ovoj knjizi autor se upušta i raspegljava izuzetno složene društvene i duhovne procese u bošnjačkom narodu. Radi se o vremenski vrlo kratkom historijskom periodu, koji je iz poznatih razloga nedovoljno proučen sam po sebi (globalno), akamoli u pojedinostima (i suptilnostima), kojim se autor bavi u ovoj knjizi.

Mnoge složene procese u takozvanoj duhovnoj sferi bošnjačkog naroda u periodu između dva svjetska rata, prelamajući ih kroz prizmu "Hikjmeta", autor je uspio ne samo dobro rasvijetliti, već ih i "poredati" tako da

budu shvatljivi u svojoj punoj uzročno-posljedičnoj vezi, s određenim refleksijama do današnjih dana. Onaj ko pročita ovu knjigu, sigurno će bolje razumjeti mnoge duhovne i društvene procese među Bošnjacima na vjetrometini današnje globalizacije i savremenog doba. Možda u tome i jeste najveća vrijednost ove knjige.

Preciznošću svojih sudova, objektivnošću vrsnog poznavaoa oblasti kojom se bavi (i kojom se, konačno, bavio "Hikjmet"), autor se odredio i prema glavnim autorima i "tekstopiscima" u "Hikjmetu", objasnio nam njihove stavove, razmišljanja, dileme, sukobe. Zato ova knjiga može biti i polazna osnova za neko dublje proučavanje uloge i značaja tih autora, pa i njihovog djela u duhovnom životu muslimana Bošnjaka. Za primjer ćemo navesti poznatog gračaničkog alima Muhameda ef. Mašića, jednog od vrijednih saradnika "Hikjmeta", iza kojeg je ostalo na hiljade ispisanih, nama nepoznatih stranica. Iako je nešto od toga u novije vrijeme objavljeno i objavljivo (pa i na stranicama ovog časopisa), rukopisi tog poznatog Gračanlije još uvijek čekaju svoju naučnu i stručnu valorizaciju. Poticaj i polazište za to može biti i ova knjiga u kojoj je sasvim precizno određeno njegovo mjesto kao pjesnika – saradnika "Hikjmeta". To samo po sebi može olakšati pristup književnoj i drugoj intelektualnoj ostavštini Muhameda Mašića i određivanju njegove pozicije kako u tadašnjim krugovima vjerske i svjetovne inteligencije, tako i u njegovom užem i širem okruženju. Osim Mašića, u "Hikjmetu" nalazimo još dva istaknuta imena iz Gračanice – Ali Rizu Prohića i Ibrahim ef. Mehinagića. Obojica su objavljivali svoje tekstove na stranicama ove revije, generalno podržavajući generalnu liniju njegovog urednika. Ova knjiga može biti poticaj da se istraži i objektivno ocijeni njihova duhovna i intelektualna ostavština, kao njihova uloga u duhovnom i društvenom životu rodne Gračanice.

A kad je riječ o samom "Hikjmetu", njegovo sažeto određenje i najbolju definiciju dao

je sam autor: "Hikjmet" Ibrahima Hakki Čokića nije ni prvi ni posljednji list kojeg su uređivali i oblikovali predstavnici bosanske uleme. Niti je bio jedina bošnjačka revija koja je perspektivu Bošnjaka tumačila kategorijama njihovog islamskog identiteta. "Hikjmet" je, međutim, bio i ostao primjer angažiranog bošnjačkog glasila koje je, bez obzira na svoje društveno usmjerenje, jednako očuvalo svoj vjersko-teološki predznak. Temeljem te činjenice, ovaj list je nadživio svoje vrijeme i postao iznimno relevantnim za cjelovitu historijsku analizu, ali i dovoljno privlačnim za širu čitalačku publiku i neobaveza hod po bošnjačkim duhovnim horizontima minulog vremena".

Omer Hamzić

Hazim Hodžić, Druga strana čaršije šaljive priče, Denfas Tuzla, Tuzla 2004.

Po svom sadržaju, ova nevelika knjiga predstavlja pravo osvježanje u našoj, po kvantitetu obimnoj, a po kvalitetu često upitnoj izdavačkoj produkciji. Pisac predgovora knjige definisao je njen sadržaj kao rukopis anegdota i kratkih šaljivih priča, narodnih dosjetki i pošalica, koje je autor godinama bilježio u svoj "tefter" i iz njega ih "prelio" u ovu knjigu. Bilješke su nastale, "onako usput", dok je autor "hodao" po čaršijama iz našeg komšiluka – Srebreniku, Gračanici, Puračiću, Tuzli, Zvorniku, Brčkom....

Knjiga sadrži 202 šaljive priče, anegdote, koje u prostornom pogledu uokviruju naznačeni širi zavičaj autora i vremenski prostor "mrskog komunizma" i "blaženog samoupravljanja", a onda malo i dalje pa opet do "naših dana". Složene su u 10 nejednakih poglavlja - prostorno i tematski ("Općina iz šešira", "Drvena politika", "Gluha je čaršija", "Nema više ni Omera", "Kad se smije čaršija", "Gračanički i drugi biseri" itd). Kroz te priče defiluju brojni likovi, uglavnom, iz stvarnog ži-

vota (počesto promijenjenog, ne znamo zašto imena), koji prolaze kroz različite životne situacije, smiješne zgode i neprilike, izgovaraju različite pametne i one druge dosjetke i komentare, koje prihvatamo sa blagonaklonošću i osmjehom.

Dokumentarnost ovog štiva jedna je od njegovih važnih odlika. U njemu nalazimo autentične zapise ili "otiske" naših mentaliteta, savremenih i manje savremenih navika, neobičnih dosjetki i načina razmišljanja. Iako se ponekad doimaju kao mali biseri našeg narodnog folklora ili bolje rečeno kao predlošci za neku "karakterologiju" Bošnjaka modernog doba, ove priče su, prije svega, jedna mala inventura stanja duha ovog naroda, ovdašnjeg čovjeka koji se uvijek, još u stara vremena, od raznoraznih životnih nedaća, počevši od žene do države, uspješno branio humorom i šegom. Mnoge šaljive crtice u ovoj knjizi kao da su izašle ispod libade čuvenog Nasrudina hodže. Na legendarnog efendiju podsjećaju, naravno, ne tematski i sadržajno, već stilom kazivanja i toplinom izraza, što je, svakako, kompliment za autora.

Zbirka šaljivih priča "Druga strana čaršije", zapravo je čisti proizvod ljudovanja. Onaj ko zna šta je ljudovanje lako će razumjeti da je sadržaj ove knjige i nastao uz ljudovanje. Zato se i njeno čitanje nehotice pretvara u ljudovanje. Svoju priču, odnosno, kazivanje kako se nekom nešto dogodilo, autor nije sveo na nivo golog vica, već se izdigao na jedan viši nivo, nije pretjerano reći, moderne kratke priče, s dopadljivom dozom humora, umjerenom količinom ironije i podnošljivog iskričavanja životne situacije – sve to produhovljeno vlastitim viđenjem.

Knjiga "Druga strana čaršije" jeste dokument, jeste ilustracija ovog ili onog vremena, jeste nešto kao svojevrsna šaljiva historijska čitanka, ili to može biti za bolje razumijevanje nekih ozbiljnih historijskih procesa na ovom prostoru i u jednom vremenu, izlomljenom i prelomljenom. Hroničari obično bilježe ili istražuju krupnije događaje i ,što se tiče lju-

di, "krupnije ribe", najčešće iz politike, privrede, društva. Pisci memoara, sasvim normalno, u prvi plan "meću" sebe (dakle, objektivno su subjektivni) tako da u tim tekstovima obično nema običnog čovjeka. Ne vidi se od šume važnijih podataka, ni on, niti njegovi problemi.

Takve "libre", naravno, ne interesuje "amidža u potoku" ili onaj što bi pustio policajca kroz šenicu, a on njega neće s natovarenim drvenim kolima kroz crveno na semaforu ili onaj što ne da batka kao mito ili onaj Sejdo što je opet bio b'jen... Ima "hićme" takvih insana, reklo bi se galerija likova, ocrtanih samo jednim potezom, jednom efektno odabranom riječju, jednom sjajnom sintagmom autora Koliko se može pisati o svemu onome što stoji iza one čuvene Ibrine rečenice: "Pazi se momak, u Srebreniku ne valja biti priškolovan" – prava mala historijska ili sociološko-psihološka studija o Srebreniku i šta sve ne označava ta rečenica. Jednostavno, to je jedan sjajan otisak vremena o kojem možemo donositi sudove baš na osnovu takvih rečenica. Ili da spomenemo onu priču o jarčevoj bradi, koju je i potpisnik ovih redova nekada čuo od profesora legende - Ismeta Smajlovića, a priču oteo od zaborava Hazim Hodžić, autor ove knjige. Riječ je o priči kojom se mogu ocrtati razne situacije i pojave s kojima se ljudi susreću od pamtivijeka.

Uostalom, o toj dokumentarnosti možemo naširoko govoriti, ali samo kao o jednom aspektu sagledavanja kvaliteta ove knjige. Koji, naravno nije jedini.

Možda bi sve te priče i anegdote i ostale na nivou vica da im Hazim Hodžić nije udahnuo život. On je uspio da od obične male narodne šege ili anegdote, ispričane na sijeklu, na nekom dosadnom sastanku, u prolazu ili za kafanskim stolom, napravi umjetničku prozu vrijednu pažnje. U tom svom postupku transponovanja "nečeg vickastog" u kratku priču vrijednu pažnje, autor nije nimalo narušio autentičnost izraza, iako je svakoj priči dao vlastiti pečat. Sve što je čuo, pa

uzeo da zapisuje, on je izvanredno dizajnirao svojim "dezenima" i istovremeno uspio očuvati autentičnost likova "hvatajući ko na filmu" njihov dijalog, ponašanje i zaključivanje. Tako smo dobili više od 200 kratkih priča, koje nisu djelo zapisivača, već pisca. Za ilustraciju, izdvojili smo samo dvije iz gračaničkog ciklusa:

Priča prva: Ustani kad pitaš

Bio Ibro sekretar Općinskog komiteta u Gračanici.

Nešto se kuhalo, pa došao i Hamdija Pozderac. Mnogi postavljali pitanja, a onda to učini i oniski Ibro. Hamdija mislio da on sjedi, pa će:

- Ustani kad pitaš!

Priča druga: Osmo kraj mezara

Ima jedno mezarje, povrh Gračanice, kraj kojeg neki ne smiju proći ni u pola dana, a kamoli noću. Jednom se Osmo spremio, našao on neki će pokasno naići iz Hamzića pored greblja.

Kako je bio mrak, a i magla, ova dvojica se iznenada nađu pred samim Osmom. U njega glava bijela, pa se samo ona vidi.

Nit' bježati, niti tu ostati. Jedan u strahu, samo da nešto kaže:

- Imaš li šibicu?

Osmo izvadi šibicu, ništa ne govori, pripali im cigarete.

Sad onaj drugi pita:

- Je li tebe strah ovog greblja?

- Kad sam bio živ, bilo je! – tiho će Osmo, a ona dvojica se ne zaustave ni na dnu Gračanice.

Autor je možda i nehotice, u želji da napravi knjigu blagog narodnog humora modernog doba, napravio knjigu moderne kratke priče koja može izdržati i najoštrije kriterije. On je sa ljubavlju razumijevanjem, krajnje strpljivo, brusio te svoje tekstove (i likove), dotjerivao ih sve dotle dok ih nije sve redom dotjerao pod "gvint". Tu nema ničega suvišnog, sve je na svom mjestu "porade-no ko sebi". Upravo ta umjetnička dimenzija ove knjige kao zbirke kratke priče, zaslu-žuje posebnu analizu. To i jeste njena prava

vrijednost, naravno ne zanemarujući i ostale koje smo nabrojali – dokumentarnu, historijsku i tako redom. To je zasluga autora koji se ovom knjigom još jednom potvrdio kao "čovo od pera"

Omer Hamzić

Osman Hadžić, Džamije, mektebi i hadžiluci sa područja općine Doboj Istok, "Planjax", 2004.

Navedena knjiga je prije svega: "pokušaj profesora Hadžića da probudi Bošnjake intelektualce iz historijske uspavanosti i potakne na evidentiranje svoje historije i povijesti u pisanu riječ". Materiju u ovoj knjizi: "autor zahvata i dublje i šire, ponekad i preširoko i preduboko za intenciju samoga djela". Osnovno dostignuće istraživanja prezentiranog u ovoj knjizi bi se moglo kazati kao: "Svi imami, hatibi i mualimi, te uzvišeni zanos naroda koji je prihvatio i potpomogao svoju ulemu videći u njoj svjetlo duhovnosti, dokaz su vrlo aktivnog religijskog života u općini Doboj Istok".

Ove tri citirane misli o knjizi Osmana Hadžića, koje su dali uvodničar Bajro ef. Džafić, i recezenti Fikret ef. Pašanović i prof. dr. Salih Kulenović, daju ponajbolju sliku djela "Džamije, mektebi i hadžiluci sa područja općine Doboj Istok". I zaista, na 340 stranica se daje obilje podataka o značajnom vjerskom a rekli bismo i kulturnom životu Bošnjaka muslimana na području istočnog dijela predratne općine Doboj. Iako je evidentan nedostatak podataka za stariji period njegovog razvoja, brojni podaci, dokumenti i fotografije iz najnovijeg doba dobro oslikavaju vjerski i kulturni život na području Doboj Istoka.

Detaljno su date novije historije starih džamija u: Ahinbašićima, Maloj Brijesnici, Velikoj Brijesnici, Frkatima, Lukavici Rijeci, Stanić Rijeci, onih novijih u: Škrebama i Habibovićima, kao i više mekteba.

Rusmir Djedović